

HOMEAFFAIRS 2015

Analytická zpráva

Veronika Vichová

Juniorní analytička think-tanku Evropské hodnoty

Think-tank Evropské hodnoty je nevládní odborná instituce bránící liberální demokracii.

Dne 3. září 2015 proběhla v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR konference na téma Islámského státu a boje proti radikalizaci, a to pod hlavičkou Internal Security Forum Prague. První ročník tohoto fóra zorganizoval think-tank Evropské hodnoty ve spolupráci s Wilfried Martens Centre for European Studies, Konrad Adenauer Stiftung, Velvyslanectvím Spojených států amerických v Praze, francouzským velvyslanectvím v Praze, britským velvyslanectvím v Praze a Mezinárodním visegrádkým fondem. Mezi řečníky se objevilo mnoho vážených hostů z České republiky i ze zahraničí, kteří přispěli svými poznatky a názory k široké škále současných palčivých problémů. Tematicky se nejčastěji dotýkali Islámského státu jakožto mezinárodní hrozby, radikalizace a její prevence, snahy zabránit teroristickým útokům a imigrační krizi.

1. Islámský stát

Idea Islámského státu, tedy vytvoření sjednoceného muslimského chalífátu, je lákavá pro mnoho mladých lidí napříč Evropou. Všichni radikální islamisté na světě jsou jeho potenciálními obyvateli. Krutost, se kterou si Islámský stát počíná, je pro mnoho z nich o to větším lákadlem. Takto vyjádřil hrozbu Islámského státu Ivan Jestřáb, zástupce náměstka a politický ředitel na Ministerstvu zahraničních věcí ČR.

I. V čem je Islámský stát tak nebezpečný?

Unikátnost fenoménu Islámského státu vysvětlil David L. Aaron, analytik RAND Corporation a bývalý zástupce poradce pro národní bezpečnost USA. Mezi jeho jedinečné aspekty zařadil způsob, jak působí na západní země. Vytváří v nich vnitřní bezpečnostní hrozbu, která je ovšem mezinárodního původu. Snaží se ovlivnit a zastrašit vládní orgány a vyvolat takovou reakci, která by rozdmýchala nepokoje mezi muslimským obyvatelstvem. Vzniká tak začarovaný kruh terorismu a reakce na něj, který má za cíl rozložit západní společnost. Za další unikátní prvky Islámského státu označil migrační vlny, které způsobuje, a nutnost mezinárodní odpovědi, která má jediná šanci této hrozbě odporovat. Prorektor vysoké školy CEVRO Institut a bývalý český velvyslanec v Izraeli Tomáš Pojar považuje za jedinečný prvek samotnou snahu vybudovat stát, která je v tomto případě úspěšnější než dřívější pokusy. Problematická situace by ovšem podle něj existovala i bez Islámského státu.

II. Jak bojovat s Islámským státem?

Současný stav, kdy některé západní a spojenecké země vedou válku proti Islámskému státu ze vzduchu, podle Davida L. Aarona situaci neobrátí. Aktivita zemí Blízkého východu je přitom minimální nebo žádná. Reálnou šanci zvrátit vývoj by měla pouze mezinárodní odpověď zahrnující Rusko a Írán a společné dosažení politického řešení v Sýrii. Je třeba dát Rusům a Íráncům najevo, že západnímu světu vyhovuje jejich pokračující vliv v oblasti. Islámský stát by tak zůstal izolován. NATO by mohlo pomoci nástroji pro nábor a trénink bojovníků. Motivací pro takové lidi by pak mohl být například přednostní azyl a jiné sociální výhody pro jejich rodiny.

Ivan Jestřáb je toho názoru, že vytváření koalic proti Islámskému státu by mělo být opatrnější. Nesmí se podle něj zapomínat, že Islámský stát je mimo jiné ideologickou entitou pro muslimy na celém světě, a kritika jeho muslimského charakteru bude pouze hrát islamistům do karet. Za stěžejní tedy považuje spolupráci se silami v regionu, zejména s Tureckem. S tím, že západní svět tuto bitvu sám vyhrát nemůže, souhlasil i Tomáš Pojar. Důležitou roli v konfliktu mají samotní muslimové. Stejně tak podle něj neexistuje šance, že by se válka s Islámským státem vyhrála ze vzduchu.

Co se přispění České republiky týče, Ivan Jestřáb shrnul aktivity, které prozatím podnikla. V současnosti jsme členy mezinárodní koalice vytvořené USA. Jejím prostřednictvím se podílíme na poskytování zbraní a munice Kurdům a irácké armádě, stabilizaci situace v Iráku, podpoře uprchlíků v iráckých táborech a přípravě zdravotníků a policistů.

2. Radikalizace

Jak již bylo naznačeno výše, jedním z cílů Islámského státu je radikalizace co nejvíce lidí po celém světě. David L. Aaron vysvětlil, že Islámský stát využívá muslimského obyvatelstva našich zemí jakožto potenciálního zdroje podpory a pokouší se ho proměnit v pátou kolonu. Protiteroristický koordinátor Rady EU Gilles de Kerchove upozornil, že se v Evropě radikalizují lidé, kteří nemají znatelné vazby na teroristické organizace a nikam necestují. Označil tuto situaci za jakýsi decentralizovaný sólový džihád.

I. Jaké jsou příčiny a proces radikalizace?

Pro pochopení příčin radikalizace může být vhodné podívat se na stát, který s ní má bohaté zkušenosti. Francouzský velvyslanec Jean-Pierre Asvazadourian to umožnil prezentací statistik nasbíraných v jeho zemi. Mladí lidé, kteří se nakonec rozhodnou pro Islámský stát bojovat, jsou vysoce diverzní. Většinu z nich spojuje pocit odcizení, životní neúspěch a hledání identity. Často pocházejí ze zhroucených rodin, trpí nezaměstnaností, špatnými sociálními podmínkami nebo bydlí v radikalizujících se městských čtvrtích. Jsou ale i tací, kteří nemají žádné spojení s islámem, vyrůstali v tradičních středostavovských rodinách a jejich radikalizace spočívá v odmítání demokracie a národních hranic. Asi 90 % lidí se k terorismu dostane přes internet, není ale dobré podceňovat ani vězení.

Lze najít také mezinárodní aspekt. Někteří lidé odjíždějí do Sýrie, aby tam bojovali proti syrské armádě a postavili se zločinům prezidenta Assada, ale následně jsou vtaženi Islámským státem. Přitom se nejedná vždy o muslimy. Gilles de Kerchove považuje za důležitou motivaci k cestě do Sýrie fakt, že muslimové mohou mít pocit, že západ nedělá dostatek, aby pomohl umírajícím Syřanům. Mohou také Sýrii považovat za jakési magické místo, kde se odehraje konečná bitva s nevěřícími, případně je může motivovat narůstající napětí mezi sunnity a šíity.

II. Jak lze radikalizaci předejít?

Podle Ivana Jestřába mohou zmenšit přitažlivost myšlenek Islámského státu pouze sami muslimové. My můžeme pouze apelovat na islámské představitele, aby s nimi vyjádřili nesouhlas. Jean-Pierre Asvazadourian doporučil, aby si země mezi sebou vyměňovaly zkušenosti s efektivními opatřeními, a sám sdělil ta, která fungují ve Francii. Jmenoval například Národní středisko pro pomoc a prevenci radikalizace poskytující poradenství a psychologické služby rodinám lidí, kteří mají potenciál k radikalizaci. Na něj jsou napojeny zpravodajské služby a příslušná oddělení ministerstev. Dochází tak jak k zisku informací důležitých pro bezpečnost, tak lepšímu porozumění radikalizačních procesů.

Za důležité francouzský velvyslanec považuje také šíření obsahu proti islamistické propagandě, zejména ukazování úspěšné integrace, a dále dialog se zástupci muslimské komunity za účelem zabránění stigmatizace a vytváření paralel mezi islámem a terorismem. Stěžejní pro něj je, aby se tato komunita ztotožňovala s evropskými hodnotami. Za největší inkubátory radikalizace považuje internet a vězeňský systém, se kterými je rovněž potřeba pracovat.

Mnoho zkušeností má také Haras Rafiq, výkonný ředitel Quilliam Foundation z Velké Británie. Ten upozornil zejména na to, že by státy měly rozlišovat mezi lidmi, kteří aktivně podporují extremismus nebo jsou jeho přímými sympatizanty, a těmi, kdo projevují pro extremisty pouze určité pochopení. Za stěžejní bod prevence považuje odstranění rasismu a xenofobie, například učiněním je nepopulárními ve školách. Důraz by měl být kladen na občanskou společnost, která by měla lidem předkládat vzory. Samotná Quilliam Foundation dává příkladem napravené džihádisty, kteří mají skutečnou šanci muslimské komunity ovlivnit.

Gilles de Kerchove popsal možnosti, které má v prevenci radikalizace Evropská unie. Její pozice je složitá, jelikož základní politická rozhodnutí zůstávají na členských státech. EU pomáhá školit sociální pracovníky, vězeňskou službu a učitele, aby co nejdříve rozpoznávali aspekty radikalizace. Zřizují se horké linky pro rodiny radikalizujících se osob. Evropská komise se pokouší navazovat kontakty s poskytovateli internetu. Dále také souhlasila s finanční podporou týmu expertů ze světa reklamy, kteří budou v cílových komunitách vhodným způsobem propagovat humanitární pomoc, kterou Unie na Blízkém východě poskytuje. Gilles de Kerchove také prezentoval svou myšlenku virtuálního Erasmu, který by mohl pomoci společné online výuky propojit studenty z různých kultur a míst i mimo Evropu, a vytvořit tak mezináboženský dialog a navázat přátelské vztahy s muslimy. Ti by měli mít pocit, že patří do evropské společnosti stejně jako jiná náboženství.

Evropská unie také vytvořila pracovní skupinu na deradikalizační postupy Radicalisation Awareness Network, jejímž spolupředsedou je Harald Weillböck. Ten zdůraznil nutnost šíření pozitivních příběhů a doporučil investici do lidí, kteří mohou pracovat jako mentoři. S cílovou skupinou je nejlepší pracovat tváří v tvář, dlouhodobě, pomocí koučování hraničícího s psychoterapií a vytvářet pocit důvěry. Přes svou náročnost taková politika může ušetřit mnoho jiných výdajů spojených s oběťmi nebo hmotnými škodami.

Zástupce ředitele a vedoucí výzkumu z Wilfried Martens Centre for European Studies, Roland Freudenstein, vidí řešení ve spolupráci s muslimskými organizacemi, a tedy i v přiznání, že problém má samotné náboženství islámu. Přehnaná snaha nespojovat Islámský stát a radikalizaci s islámem brání racionální diskuzi, která musí zahrnovat i teologickou složku. Muslimové by měli být povzbuzováni k angažovanosti v kritické debatě a musí podněcovat svou mládež ke kritickému myšlení.

3. Boj proti terorismu a deradikalizace

Pokud prevence radikalizace selže, nastává problém, jak zabránit úspěšnému provedení teroristického útoku na území Evropy. Zástupce ředitele Europolu Bohuslav Martinů oznámil, že Evropská unie eviduje asi 5 000 osob, které se staly zahraničními bojovníky, z nichž část je již zpět na našem území. Jsou to držitelé evropských pasů a mají potenciál, motivaci i možnost spáchat trestný čin. Řada pokusů již byla zmařena, hovoří se ale více o úspěšných útocích. Zahraniční bojovníci nefungují v žádné struktuře a nemají jednotné vedení. Příliš na sebe neupozorňují, často nemají žádný kriminální záznam, a tedy není ani důvod je monitorovat. Problém nastává i při sdílení sensitivních informací mezi členskými státy i v případě, že zpravodajské služby potenciálního pachatele identifikují.

V České republice je muslimská komunita velice malá a neradikalizovaná. Žádní zahraniční bojovníci u nás zaznamenáni nebyli. Jak uvedl Benedikt Vangeli, vedoucí Oddělení bezpečnostních hrozeb a krizového oddělení Ministerstva vnitra ČR, pohybujeme se zatím pouze v úrovni poznatků, které jsou prověřovány v řádu jednotek. Přesto můžeme být v budoucnosti terčem teroristického útoku, a je tedy třeba dívat se na situaci tak, aby to odpovídalo naší bezpečnostní situaci.

I. Jak zabránit teroristickému útoku?

Podle Bohuslava Martinů je řešením úzká mezinárodní spolupráce a sdílení informací. Europol za tímto účelem vytváří Evropské protiteroristické centrum. Databáze zahraničních bojovníků by měla být napojena na Schengenský informační systém. Kapacity existují i v oblasti finančního zpravodajství. Útvary na národní úrovni musí povinně hlásit podezřelé finanční operace, čímž pomáhají stopovat transakce vedoucí k financování terorismu. Již fungují i databáze závažné organizované kriminality a kyberkriminality.

Vedoucí Katedry mezinárodních vztahů a evropských studií na Metropolitní univerzitě v Praze Oldřich Bureš vyzdvihl několik důležitých problémů, kterým unijní aktivita čelí. Jmenoval například neshodu na přesné definici terorismu, rozdíly mezi členskými státy, vzájemnou nedůvěru a neochotu informace sdílet, nedostatek politického konsensu a omezené pravomoci EU. Všechny tyto problémy už jsou známé i z jiných oblastí unijních politik. Zahraniční bojovníci však přinesli i problémy nové. Velkou výzvou je shromažďování důkazů, které se obvykle nacházejí mimo území Evropské unie nebo jsou online. EU rovněž trpí nedostatkem znalostí a informací o problematice. Nikdo přesně neví, jak efektivní jsou deradikalizační opatření tvrdá či měkká. Evropská unie by podle něj mohla být přidanou hodnotou, ale pouze tam, kde si státy nejsou schopny pomoci samy.

V případě České republiky je základním nástrojem získávání poznatků od evropských sousedů a podpora mezinárodních snah. V současnosti je plánován balíček protiteroristických opatření, která popsal Benedikt Vangeli. Jedná se o opatření legislativní i nelegislativní v několika oblastech, zejména v procesním právu trestním a také v administrativní a správní dimenzi.

II. Jak se zahraničními bojovníky nakládat?

Co je potřeba dělat s osobami, které jsou radikalizovány, vrátily se do země, byly identifikovány, ale nespáchaly žádný trestný čin? Podle Gillese de Kerchova je potřeba vypracovat pro tyto osoby kvalitní programy rehabilitace. Benedikt Vangeli upozornil, že situace v České republice je v tomto ohledu jiná, vzhledem k velikosti komunity. Čeští představitelé nicméně hovoří s experty na deradikalizaci ze zahraničí a nezapomínají ani na to, že se u nás radikalizuje také většinová společnost, a to islamofobně. Pokud se dotyčné osoby o trestný čin pokusí a jsou chyceny, Gilles de Kerchove doporučil vyhýbat se co nejvíce trestům odnětí svobody. Je třeba mezi těmito skupinami pečlivě rozlišovat a na základě míry radikalizace určit, kteří potřebují spíše psychologickou a sociální podporu, kteří by měli být souzeni a kteří diskrétně monitorováni.

4. Imigrační krize

Fenomén Islámského státu kauzálně ovlivňuje pohled české veřejnosti a většiny politiků na současnou imigrační krizi, jak komentoval také předseda Podvýboru pro obrannou a bezpečnostní politiku a strategické koncepce Ivan Gabal. Pěstovaná iracionalita a obavy veřejnosti tlačí veřejné mínění až do extremistické polohy a ochoty rezignovat na základní hodnoty. Podle Davida L. Aarona je taková reakce přesně tím, co Islámský stát očekává a potřebuje. Doufá totiž v takovou reakci společnosti, která bude polarizovat a podryvat naši sociální a politickou solidaritu.

I. Jak imigrační krizi čelit?

Podle Ivana Jestřába imigrační problematika jednotnou odpověď nemá. Zdrojů migrace je mnoho. Zatímco většina syrských uprchlíků se zde nehodlá usadit a po skončení konfliktu v zemi se chtějí vrátit zpět, o jiných migrantech to neplatí. Roland Freudenstein považuje za nejlepší úspěšnou integraci, jenomže žádná z dosavadních politik v různých zemích nebyla plně úspěšná. Politické strany a vlády by měly být schopny o imigraci mluvit a situaci si plně přiznat. Následně je důležité se zaměřit na právní stát a základní hodnoty, které je potřeba mezi imigrační komunitou propagovat a dále s nimi pracovat.

© **Evropské hodnoty z.s. 2016**

Think-tank Evropské hodnoty je nevládní odborná instituce bránící liberální demokracii.

Politikům předkládáme odborná doporučení a systematicky sledujeme a hodnotíme jejich práci. Za základní prvky vysoké politické kultury považujeme aktivní občany, zodpovědné politiky a soudržnou společnost, která sdílí hodnoty svobody a demokracie.

Od roku 2005 se jako nevládní nezisková organizace, která není spojena s žádnou politickou stranou, věnujeme výzkumné a vzdělávací činnosti. Vedle vydávání odborných publikací a komentářů pro média, pořádáme konference, semináře a školení pro odbornou i širší veřejnost. Na svých akcích zprostředkováváme dialog mezi politiky, odborníky, novináři, podnikateli i studenty.

POLITICKÁ KULTURA • ČESKO V EVROPSKÉ UNII • VNITŘNÍ BEZPEČNOST

THINK-TANK EVROPSKÉ HODNOTY

Vlkova 36, 130 00 Praha 3

info@evropskehodnoty.cz

www.evropskehodnoty.cz

facebook.com/Evropskehodnoty